

annan inskrift, ej heller i forndanskan eller på västnordiskt språkområde, men det är dock säkert, om också sparsamt, styrkt i medeltida svenska urkunder och i ortnamn (Lundgren). Att det är detta namn, som föreligger här, kan därför knappast betvivlas. — Dybeck läser 20—24 **haruf** och förmodar, att ett **I** är uteglömt; namnet skulle sålunda ha varit *Harulf*.

Skederids kyrka.

O. Celsius upptager i *Acta Literaria* 3 (1730), s. 84 en runsten »In coemeterio Paroeciæ Skædrensis», d. v. s. på Skederids kyrkogård. Detta avser U 539, och lokaluppgiften är sålunda felaktig för Husby-Lyhundra kyrkogård. Ett liknande misstag förekommer i N. Celsius' och L. Sepelius' dissertation *Roslagia* (1721), s. 45: »In territorio *Siuhundari*, Et Ecclesia *Skæderyd*, in introitu atrii hæc habetur inscriptio Runica», varefter inskriften på U 540 citeras och översättes. Likaså hos F. V. Radloff, *Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län* 2 (1805), s. 98: »En Runsten inlagd i golfvet af Skedery vapenhus som nu blifvit oläslig» [U 540] och i *Sverige. Geografisk, topografisk, statistisk beskrifning* 4, s. 662: »Den fjärde [runstenen] sitter i kyrkans V gafvel [U 517] och den femte i kyrkans N yttermur [U 540].» Förväxlingen beror tydligen därpå, att Husby-Lyhundra kyrka och socken i äldre källor vanligen bär namnet Husby-Skädre (Skederyd).

518. V. Ledinge, Skederids sn.

Pl. 108.

Litteratur: D 2: 251. D. Dybeck, *Runa* (fol.) 1 (1865), s. 58 f.; UFT h. 2 (1872), s. 53; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (AT 10: 1), s. 59 f.; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 19, *Anteckningar* 1915 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck, D 2: 251 och *Runa*, fol., pl. 14, nr 14; Brate foto 1916 (ATA).

Runstenen står i södra slutningen av en tallbacke, ung. 700 m. NÖ om V. Ledinge man-gårdsbyggnad, ung. 800 m. VSV om Ledinge skola, 23 m. V om ån från sjön Viren. Backen kallades enligt Dybeck »Valborgmessbacken», men detta namn synes numera vara föga känt.

Stenen omtalas första gången av Dybeck och har i varje fall blivt känd genom hans publikationer på 1860-talet. Den var då avslagen omedelbart under ristningen och låg på marken. Fotstycket stod emellertid kvar i marken och var »omgifvet af någre smärre stenar». »Tvänne grafkullar, den ene sydligt och den andre vestligt, ligga tätt invid honom, i synnerhet den södre, och hela höjden är för öfrigt rikligt försedd med sådane, uppgående till minst 35. Å östra sidan om runstenen, på 46 fots avstånd, är i s. k. Starrängen och invid Starrängsån äfven en hednagraf, bestående af en ofvantill något skadad, större ättehö. — Runstenens afslagning lär skett för icke särdeles längesedan, enär de ännu finnas, som sett honom på sitt fotstycke. Förhållandet att denne väldige sten icke tillförene blifvit uppdagad och beskrifven tör endast kunna förklaras deraf att trakten, hvilken ännu i dag med fog kan anses utgöra en skogsbygd, såsom den, i förhållande till sockens medlersta del, äfven kallas, för ett eller annat århundrade sedan antagligen varit oåtkomligare för resande. Visserligen omtalas en väg, hvilken skall sträckt sig öfver s. k. Brandtbacken, sydvestligt om Valborgmessbacken, men om denna varit annat än rid- eller gångväg lemnas derhän» (*Runa*, fol.).

Stenen låg kvar på samma ställe till år 1942, då den lagades och restes: en stadig grund iordningställdes under fotstycket, varefter de båda delarna hopfogades med stenkitt och med hjälp av osynligt anbragta dubbar. Stenen står sålunda otvivelaktigt på sin ursprungliga plats.

Grå, grovkornig granit med mörkare färginslag. Ytan är något buktig men f. ö. tämligen jämn och slät. Ristningen är utförd med fina, smala linjer; den är väl bevarad. Endast skilletecken äro ofta osäkra.

Inskrift:

purkir × uk × suin × þu litu × risa × stin × þina × iftir × urmir × uk × urmulf × uk × frikir × on ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 etapis × i silu × nur × ian þir antrir × uti × krikum × kup ihlbi - - Ra ot × uk salu
 60 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110

Þorgærðr ok Svæinn þau letu ræisa stein þenna æftir Ormæir ok Ormulf ok Frøygæir. Hann ændaðis i silu norðr en þæir andræir uti Grikkium. Guð hialpi [þæi]ra and ok salu.

»Torgärd och Sven de läto resa denna sten efter Ormer och Ormulv och Fröger. Han slutade sitt liv norrut i **silu** och de andra ute i Grekland. Gud hjälpe deras ande och själ.»

Till läsningen: Intet sk framför 1 **p** vid inskriftens början. 4 **k** är icke stunget; icke heller 54, 88, 94 **k**. 5 **i** är icke stunget; icke heller 11, 20, 25, 31, 39, 67, 77 **i**. Mellan 14 **u** och 15 **l** finnes intet sk. Fr. o. m. 24 **t** t. o. m. 32 **f** är avståndet mellan runorna större än i föregående och efterföljande delar av inskriften. Runan 32 **f** är mycket smal; bst äro svaga, nedre delen av dessa är helt borta. 53 **i** har icke någon bst; runan är icke stungen. 54 **k** är ovanligt smalt. Alla runorna i 51—56 **frikir** äro djupa och fullt tydliga. 59 **e** är säkert stunget. Ett kort streck går tvärs över hst. Runan gav först intryck av **o**, men det nedre strecket är säkerligen icke hugget utan en naturlig fördjupning. Intet sk efter 65 **i**. 67 **i** är icke stunget. Mitt på staven finnes en grund fördjupning, som säkerligen är naturlig. Alla runorna i 66—72 **silu** × **nur** äro fullt säkra. Intet sk är skönjbart efter 75 **n**. Efter 78 **a** finnes möjligen ett sk. R. 79 är **a**, icke **o**. Intet sk efter 96 **p** och 101 **l**. Efter 101 **i** är ytan skadad genom avflaging. Delar av två stavar finnas kvar, därefter 104 **a** nästan fullständigt, fastän svagt, och nedre delen av 105 **a**. Den högra runslingan har alltså slutat i jämnhöjd med den vänstra, varigenom ristningen blivit symmetrisk. — Intet sk framför 106 **o**, ej heller efter 113 **u**. Efter 109 **k** har möjligen funnits ett sk. Bst i 111 **a** är svag, men säker.

Dybeck: 59 **i**, 65—72 **i silu** × **nur**, 79 **i** (runan »kunde antagas vara felristad, eller skadad — en grund skråma finnes verkligen vid stafven — och sålunda böra vara **a**»). Efter 101 **i** har Dybeck i texten ett × och anger, att därefter runor äro förstörda; på teckningen saknas sk, och efter ett avstånd dubbelt så stort som det vanliga står en rak stav. — Brate: 59 **e**, 65—72 **i silu** × **nur**, 79 **o**. Med 101 **i** slutar inskriften i högra runslingan, och inskriftens slut »angives av en tvärlinie på två runors avstånd från **i**».

Bst i inskriftens **a**-, **n**-, **o**-, **l**- och **t**-runor äro i allmänhet mycket små. Bst i **u**-, **r**-, **l**- och **t**-runorna utgå nedanför stavens topp, i flera **u**-runor långt nedanför. **k**-, **m**- och **a**-runorna äro smala; detsamma gäller 32 **f** (men knappast övriga **f**-runor). Över huvud taget variera runtyperna ganska starkt, delvis beroende på anpassning till den ofta ojämna ytan. Ristningstekniken är den för de »oornamenterade» runstenarna typiska: linjerna äro utförda med ett spetsigt föremål, smala och tämligen grunda. De bli också ofta krokiga eller ojämna (t. ex. 66 **s**, 80—81 **nt**). De avvika i dessa avseenden starkt från de stiliserade, rundade runformerna hos t. ex. Åsmund Kåreson och Fot.

Även med avseende på runornas användning visar U 518 flera drag, som äro utmärkande för de »oornamenterade» stenarna. **o**-runan brukas som tecken för nasalerat *a*-ljud: **on**, **ot**. **h** är utelämnat i början av ord: **on**, **ihlbi**. För de gamla diftongerna användes enkelt vokaltecken, **i** för *æi* och **u** för *au*: **suin**, **risa**, **stin**, **þir**, **uk**, **þu**. 51—56 **frikir** återger utan tvivel mansnamnet *Frøygæir*; det första **i** står sålunda för *øy*, det andra för *æi*. *Frøygæir* är icke ett särskilt vanligt namn, men det förekommer i några uppländska och sörmländska inskrifter samt i en gästrikländsk: gen. **frekis** L 324 Tibble, V. Ryds sn, **fraikair** L 671 Viggby, Husby-Sjutolfts sn, **fr - u - - ir** L 690 och **fraukair** L 691 Hummelsta, Löts sn, sannolikt också **frai** ... L 702 Veckholms kyrka, **frauktr** (trol.

fel för **fraukia**) Sö 38, **faraukia** Sö 52, **fraykair** Sö 111, **mir fraukini** L 1049 Söderby (Gästrikland). I medeltida källor finnas några få belägg på namnet *Fröger*, alla från Uppland, Västmanland och Dalarne. Hos Saxo omtalas en norsk sagokonung vid namn *Frogerus*. Men f. ö. synes namnet icke förekomma utanför Sverige; det är icke känt varken från danska eller västnordiska källor. Se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 75.

Namnet 36—40 **urmir** innehåller, såsom **r** visar, som efterled *-gæirr*. Det är sålunda samma namn som **ormkair** Sö 234. Namnet *Ormulf* är annars icke känt från någon inskrift. Överhuvud taget äro namn sammansatta med *Orm-* mycket sällsynta. Vi ha här att göra med ett säkert fall av namnvariation inom samma familj. Ormer och Ormulf ha varit nära fränder, antingen fader och son eller bröder.

Inskriften är i det avseendet ovanlig, att det icke säges, i vilket frändskapsförhållande Torgård och Sven, som ha rest stenen, ha stått till de döde, till vilkas minne den är rest. Formen 13—14 **pu** visar, att 1—6 **purkir** är ett kvinnonamn, sålunda *Porgærðr*, med *ð* bortfallet mellan två *r*. Jfr U 14 och U 326. Då Torgård nämnes först, har Sven säkerligen varit hennes son. Om de varit makar eller syskon, skulle otvivelaktigt mannen ha nämnts före kvinnan. Torgårds man och Svens fader är då sannolikt och söka bland de tre döda. Huruvida han är den förste i raden, Ormer, eller den siste, Fröger, är ovisst. De båda andra torde då ha varit Torgårds söner och Svens bröder. 57—58 **on** åsyftar familjefadern, 76—84 **þia antrir** sönerna.

Inskriftens krux är 65—72 **i silu × nur**. Att det är beteckning på en plats, är utan vidare klart av sammanhanget: *hann ændaðis i silu × nur*. 70—72 **nur** kan givetvis vara det ord *nor* 'smalt vattendrag, sund', som ingår i många ortnamn. Men sannolikare torde vara, att det återger adverbet *norðr* 'norrut, norr', med *ð* utfallet mellan två *r* såsom i 1—6 **purkir**. Skrivet på samma sätt, **nur**, finnes detta ord i inskrifterna L 1065 Malsta, Hälsingland (v. Friesen, *Runorna*, 1933, s. 161) och DR 334 V. Strö, Skåne. Man kunde vänta ordföljden *norðr i silu*, men även *i silu norðr* är möjligt. *norðr* står i viss motsats till *ut i Grikkium*; jfr Ög 81 *austr i Grikkium*.

Dybeck framkastar, visserligen med tvekan, en förmodan, att **i silu × nur** skulle avse Skällnora. »Detta, ett gammalt klostergoods i Frestads socken, ligger 4—5 mil från runstenen.» Ett annat, lika osannolikt, förslag framställs i *UFT* h. 2: »Skulle med detta *Sila* kunna menas sjön Siljan? Eller skulle *Silu-nur* kunna vara ett gammalt namn, Siljans-nor, motsvarande det nuvarande Lek-sands-noret, vid s. ändan af Siljan?»

S. Bugge utgår från att inskriftens senare del är vers. Då visar allitterationen med *ændaðis*, att ortnamnet måste börja med vokal, d. v. s. man bör läsa **i isilu**. Detta innehåller, menar Bugge, namnet Ösel, isl. *Eysýsla*. Han transskriberar *i Øysilu norr* »paa Ösel nord». — Brate har här emot invänt, att Ösel motsäges av det efterföljande **nur** 'norrut'. Däremot skulle det passa väl att antaga, att **i silu** syftar på Salo i Finland, fsv. *Salu* (1335, 1432), »en vida bekant hamn och marknadsplats, där Per Brahe 1649 grundlade en stad, som först kallades Salo stad och från 1652 Brahestad». Brate åberopar ett uttalande av professor T. E. Karsten, enligt vilket **i silu** kunde tänkas återge ett *i Salu* »i Salo». Man skulle ha att göra med ett tidigt fall av »den bekanta östsvenska övergången av kort *a* till *ä* i ursprl. kort rotstavelse, då följande stavelse innehåller ett *u*. Denna ljudövergång har vida större geografisk utbredning — bl. a. över Östergötland och Gotland — och högre ålder än man förut vetat; den återgår till fsv. tid, såsom Jöran Sahlgren visat i *Namn och bygd* 1920, s. 158 f. Det ifrågavarande Salo (Brahestad) kan vara antingen oblik form av fsv. *salu* 'marknadsplats' eller ock det finska *salu* 'ö, holme', vilket i svensk återgivning tidigt blev *Salu*»

Om folknamnet greker och dess olika former i de nordiska fornspråken se O. v. Friesen i *ANF* 56 (1942), s. 280, I. Lundahl i *Namn och bygd* 25 (1937), s. 20.

Den Fröger, som omtalas i U 518, är enligt Bugge sannolikt samme hövding Fröger som nämnes på Söderby-stenen vid Gävle (L 1049); där säges det om den döde: »Han blev död i

Tavastland ... Han for med Fröger.» Deltagare i Frögers tåg omtalas även i två uppländska inskrifter: L 324 Tibble, V. Ryds sn, L 702 Veckholm. Man har tidigare också fört hit den danska Tirsted-stenen (*DR* 216). Men alldeles oavsett den mycket osäkra tolkningen av denna inskrift synes detta stöta på oöverstigliga kronologiska svårigheter. Bugge sökte övervinna dessa svårigheter genom att antaga, att Tirsted-stenen är samtidig med de svenska inskrifter, som omtala Fröger, alltså från omkring år 1030, och »at den har faaet sit gammeldags Præg derved, at den er dannet i Efterligning af Indskrifter fra 10:de Aarhundred». Denna tolkning förefaller emellertid ytterst osannolik, och Tirsted-stenen måste därför lämnas ur räkningen som vittnesbörd om det s. k. Frögerståget.

Fröger har varit en upplänning, sannolikt från Skederids sn. »Han og to andre Mænd, Ormeir og Ormulv, som synes at have været hans ældre Brødre, drog i Spidsen for en Flok af nordiske Krigere til Grækenland, hvor de vistnok indtraadte blandt Væringerne. I Grækenland døde Ormeir og Ormulv, men Frøygeir kom igjen nordover med en Krigerflok, der anerkjendte ham som sin Fører, og han hærjede med den ved Östersöens östre Strande. I hans Skare nævnes en Mand fra Ryds socken i Attundaland og en Mand fra Vekholms socken i Fjerdhundraland. Den sidste siges at være falden i Frøygeirs Flok i Lifland. En Mand fra Hedesunda socken i Gestrikland var med i Flokken. Han døde i Tavastland, sandsynlig da Frøygeirs Skare var paa Vikingetog derhen ... Frøygeir selv fandt sin Död på Ösel» (Bugge).

O. v. Friesen (*Upplands runstenar*, 1913, s. 36 f.) har av inskrifternas meddelanden — till vilka han även räknar Tirsted-stenen — dragit den slutsatsen, att »Frögers tåg var ett den svenske konungens företag, hvilket Fröger på konungens uppdrag ledde». »Det synes», anmärker Brate, »varit ett svenskt försök att erövra Finland som motsvarighet till danskarnas lyckliga erövring av England, vilket försök dock finnarne denna gång tillbakaslogo. Uppgifterna antyda ett angrepp mot Tavastland, i vidsträckt mening, och efter dess misslyckande ett nytt anfallsförsök mot Brahestad, som ock slutade med nederlag.»

Namnet Fröger är, såsom ovan nämnt, ganska ovanligt. Det är därför ingalunda osannolikt, att Fröger i V. Ledinge-inskriften (U 518) är samme man som Fröger i Söderby-inskriften (L 1049). Denna är ristad av Åsmund Kåreson och torde sålunda vara ungefärligen samtidig med den »oornamenterade» V. Ledinge-stenen.

519. Salmunge, Skederids sn.

Pl. 109.

Litteratur: B 244, L 603, D 2: 249. J. Bureus, Fa 6 s. 144, 145 n:r 242 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 310, Fa 1 s. 70, Fa 10: 2 n:r 17; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 86; O. Verelius, Hervarar saga (1671), s. 100, Manuductio compendiosa ad Runographiam Scandicam (1675), s. 21; O. Rudbeck, Atlantica 1, s. 797, 2, s. 542, 550, 662 (= nytrycket 1937—39 1, s. 501, 2, s. 553, 564, 681), Planschbandet Tab. 31, fig. 105; Th. Bartholin, Antiquitates Danicæ (1689), s. 374; J. G. Keysler, Antiquitates Septentrionales et Celticæ (1720), s. 138; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 107 f.; O. Celsius i Acta Literaria 3 (1730), s. 78, 87, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 182, 500; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 50, 56, 72, 78, 237; Kungl. Vitterhets Academiens Handlingar 4 (1783), s. 46; F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län 2 (1805), s. 99 f.; J. W. Welterling, Anteckningar 1862 (ATA); UFT h. 2 (1872), s. 53; G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 776; Handlingar i ATA 1895: E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 120, Anteckningar 1915 (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (Fa 10: 2), kopparstick (i F f 6 n:r 127); träsnitt i O. Verelius' Hervarar saga, s. 100 och Manuductio, s. 21; blyertsteckning, möjligen av Hadorph, i Peringskiölds Monumenta; P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 244); träsnitt, ritat av P. Törnwall¹ i O. Rudbecks Atlantica 2, s. 542 och planschbandet Tab. 31, fig. 105; O. Celsius, teckning (F m 60: 1 s. 500); Dybeck a. a.; Brate foto 1915 (ATA).

¹ A. Nelson i »Efterskrift» till *Taflor till Olaus Rudbecks Atlantica* (1938).